

Таня Кадийска
(България, БАН)

„Световното наследство на България” и „София” – двуезичните енциклопедии на БАН, които представят България пред света

Двуезичните енциклопедии на Научно-информационния център „Българска енциклопедия“ при БАН са специализирани издания, които се различават от общите (универсални) енциклопедии. Това, което ги отличава, е не само отпечатването на текста на два езика. Двуезичните енциклопедии са представителни издания, по-богато илюстрирани, с атрактивен дизайн на корицата, с много добри полиграфически параметри (люксово изпълнение, многоцветен печат, гланцова хартия, албумен формат и т.н.), което цели да привлече вниманието на читателите още с външния им вид. Тяхната тематика е по-ограничена по обхват и не изчерпва цялата информация от всички области на знанието, което е характерно за класическите универсални енциклопедии. Подбраната информация е свързана изключително с България, тя е с национална значимост и представлява интерес не само за българския читател, но и за чужденеца. Целта на двуезичните енциклопедии е не само да задоволят интересите на българския читател с достоверна и научно издържана информация по съответната тема, но и да популяризират богатата българска история и култура сред гости на страната ни и читатели в чужбина, като я поднесат и на чужд език. Отпечатването на пълния текст едновременно на два езика ограничава обема на информацията, която може да обхване един том, затова особено важно е да се подбере най-същественото от съществуващия огромен масив материали, което да даде на читателя най-пълна представа за съответната тема. Не по-маловажни са стегнатият стил на изложението, както и подборът на илюстрациите, които трябва не само да допълват текста, но и да са атрактивни и високо художествени.

Изработването на двуезични енциклопедии от Научно-информационния център „Българска енциклопедия“ е естествено продължение на успешно реализираните през годините издания Information Bulgaria (информационен справочник за България на английски език, 1985 г.) и Триезичната енциклопедия „Природа“ (на български, руски и английски език, 2006 г.).

Първото двуезично справочно издание на НЦ „Българска енциклопедия“ е „СВЕТОВНОТО НАСЛЕДСТВО НА БЪЛГАРИЯ”. Книгата е издадена съвместно с Академично издателство “Марин Дринов” (първо издание 2006 г., второ осъвременено и допълнено издание 2016 г.). Тя цели популяризирането на културните ценности на територията на България, включени в Списъка на световното природно и културно наследство и в Световната представителна листа на елементи на нематериалното културно наследство, съставени по инициатива на Организацията на Обединените нации за образование, наука и култура – ЮНЕСКО. В изданието са представени тринадесет статии – седем материални културни ценности, две природни

забележителности и четири нематериални културни ценности. Седемте български обекта, включени в списъка на ЮНЕСКО като недвижима материална културна ценност със световно значение, са Казанлъшката гробница и Свещарската гробница, блестящи примери за гробното изкуство на траките; Старият град Несебър, в който съжителстват културни паметници от V век пр.Хр. до XIX век; средновековните паметници „Мадарски конник“ – релеф, издялан върху отвесните скали на Мадарското плато, Боянската църква – прочута с уникалните си стенописи, и скалните църкви и манастири по долината на река Русенски Лом, обитавани от монасите отшелници, както и най-големият и най-красив български манастир – Рилският, сгушен в Рила планина. Двете български природни забележителности, включени в списъка на ЮНЕСКО като световно природно наследство, са Национален парк „Пирин“ и Поддържан резерват „Сребърна“. Четирите ценности, част от нематериалното световно културно наследство са най-новите български попълнения (от 2005 до 2014 г.) в Световната представителна листа на елементи на нематериалното културно наследство. Това са певческата група „Бистришки баби“, съхранила архаичната полифония, танците и ритуалната практика от района на Шоплука; обряда „Нестинарство“, който се извършва от незапомнени времена в района на Странджа планина и е свързан както с предхристиянските обичаи, така и с почит към светците Константин и Елена; народният празник „Сурва“, характерен с маскарадна обредност, чрез който поколения наред са осъществявали прехода от старата към новата година, и уникалните Чипровски килими с неповторима композиция и орнаментика.

Излагането на фактите, стилът на изданието, както и текстът, който върви успоредно на български и английски език, са съобразени със задачата, която са си поставили авторите и съставителите на справочника – популяризиране на българската култура по света. Въпреки научнопопулярния характер на изданието, представената информация е на изключително научно ниво и е съобразена с най-новите изследвания по темите. Сред авторите на материалите са изтъкнати учени специалисти от институти към Българската академия на науките, Националния институт за паметници на културата и други: ст.н.с. Магдалина Станчева – специалист по антична и средновековна археология, ръководи археологическите проучвания в София; ст.н.с. Диана Гергова – специалист по тракийска археология, ръководи археологическите проучвания в историко-археологическия резерват „Сборяново“; ст.н.с. Мария Чичикова – специалист по тракийска археология, ръководи археологическите проучвания на Свещарската гробница; ст.н.с. Люба Огненова-Маринова – специалист по антична археология, ръководи археологическите проучвания на античния Несебър; Лозинка Койнова-Арнаудова – художник-реставратор, ръководи реставраторския екип на Боянската църква; ст.н.с. Лиляна Мавродинова – изкуствовед, специалист по българско средновековно изкуство; Аблена Мазакова – художник-реставратор; част от реставраторския екип на Ивановските скални църкви; Кирил Георгиев – експерт по инженерна реставрация и консервация; изследователите на резервата „Сребърна“ ст.н.с. Таньо Мичев – орнитолог, и Майя Стойнева – алголог; проф. Мила Сантова – изкуствовед, национален експерт по нематериално културно наследство, и др.

Всяка една от българските ценности е разгледана подробно в самостоятелна обширна статия. При обектите на материалното културно наследство тя започва с географска характеристика и описание на местоположението – обектът се представя като част от природната среда и в контекста на историческите събития, които оказват влияние върху възникването и съществуването му. Тези фактори спомагат или пречат за грижите за оцеляването и запазването на нашето недвижимо културно наследство до днес. Следва детайлно описание на паметника, като се изтъкват достойнствата му, довели до включването му в Списъка на световното природно и културно наследство. Разгледани са обектите, които се намират в близост до него и са свързани исторически и географски. Набляга се на фактологичната информация, като за първи път са описани усилията на полидисциплинарните екипи за проучването, консервацията и реставрацията на българските ценности. В статиите за природни обекти са разгледани географските дадености, развитието на структурите, описание на растителния и животински свят, усилията за съхраняване, опазване и поддържане на резерватите.

Полезна информация дава въвеждащата статия „Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство“, която запознава за първи път широката читателска публика с грижите по опазване на световните ценности, полагани в продължение на десетилетия от ЮНЕСКО. Подробно са описани условията за определяне на обектите като културни и природни ценности и редът на включването им в Списъка на световното наследство. Допълнителните раздели в края на книгата – кратка хроника на историята на България и справочник на личните имена, географските имена и термини, са в помощ на читателите и подсилват справочността на изданието.

Най-новата двуезична енциклопедия на Научно-информационния център „Българска енциклопедия“ при БАН е ЕНЦИКЛОПЕДИЯ „СОФИЯ“ (2017 г.). Тя е на български и английски език и е съвместно издание с Книгоиздателска къща „Труд“, реализирано с подкрепата на Столична програма „Култура“ на Столична община. За първи път на българския книжен пазар се появява специализирана енциклопедия, посветена на столицата на България – София, град с хилядолетна история и богата култура. Така София се нарежда сред европейските столици, на които има посветени специализирани справочни издания – Париж, Москва, Лондон и др. Изданието е насочено както към българските читатели – софиянци и гости на столицата, така и към чужденците, които посещават България и искат да се запознаят с богатото минало и културно-историческото наследство на града. Енциклопедията е значимо културно събитие за столицата ни.

И тук структурата на изданието е по-различна както от азбучните, така и от тематичните енциклопедии. Информацията в изданието е разделена на три части – обширен обзор, който заема почти една четвърт от книгата и отразява стремежа да се проследи хилядолетното развитие на града до днес; основна енциклопедична част с азбучно подредени статии и трета част, в която са отделени знакови софийски улици, площади и булеварди, които дават облика на града и са част от неповторимата му атмосфера. Художественото оформление на изданието е съобразено с тематичното

разделение на текста. Отделните части са представени от заглавни страници на фолио с голяма илюстрация и заглавие, които подсказват съдържанието им: „София – път във времето“, „София от А до Я“ и „Разходка из София“.

Първата част „София – път във времето“ е обзорна – разглежда природната среда, проследява историята на града, акцентира на важни събития от миналото, от развитието, изграждането и днешното състояние на управлението, обществения и духовен живот на София и региона. Очертани са етапите – от неолита и първите поселения на територията на София, през разцвета на антична Сердика и превръщането ѝ в процъфтяващ град, българският Средец и последвалия упадък по време на османското владичество, възкръсването на София за нов живот като столица на България и устремното ѝ развитие в първите десетилетия след Освобождението. Отражена е ролята на София в историята и културата на страната ни, духовната значимост на манастирите на Софийската Мала Света гора по време на османското робство и многобройните храмове в София през Средновековието, просветната роля на Софийската книжовна школа и първите училища в София, софийските мъченици, загинали за христовата вяра, дарителите и спомоществователите, които играят огромна роля в обществения живот през първите десетилетия след Освобождението, зараждането на първите културни институции в страната и първите културни прояви, полагането на основите на българското физкултурно и спортно движение, стопанското развитие и здравеопазването. Изтъкната е заслугата на значими исторически личности и държавни институции за развитието на града и утвърждаването му като столица. Информацията е допълнена с цитати и любопитни факти, открити на син фон като илюстрация. Обзорът завършва с тематично илюстрирано приложение за съвременна София, озаглавено „София днес“.

„София от А до Я“ включва 450 азбучно подредени статии, които предоставят богата информация за столицата ни: географски обекти в област София столица – планини, реки, природни забележителности, подборно са представени софийските квартали (включително стари, останали в спомените на софиянци), всички населени места в Столична община, най-старите или най-значимите стопански обекти и транспортни съоръжения, паркове, градини, спортни зали и стадиони, висши училища, театри и музеи, фестивали и др. национални и международни събития в областта на музикалните и сценични изкуства и спорта. Обхванати са културните ценности (материални и нематериални, недвижими и движими), които са носители на историческата памет на София, свързани са с националната идентичност, имат научна или културна стойност. Като задължителна категория са определени ценностите на територията на Столична община, включени в списъците на ЮНЕСКО за световното материално (природно и културно) и нематериално наследство – уникалната Боянска църква и автентичните песни на певческата група „Бистришки баби“.

Третата част „Разходка из София“ представя интересна информация за историята на знакови софийски улици, площади, булеварди, археологическите находки под уличната настилка, както и съвременното състояние – представителни частни и обществени сгради, градини и паркове, скулптурни и архитектурни паметници, за

повечето от които има самостоятелни статии в азбучната част. Повечето от днешните улици са проектирани в края на XIX и началото на XX век, по време на бързото урбанизиране на София и превръщането ѝ в модерен град, но има и такива, които следват трасето си от античността и Средновековието. В тази част подреждането на статиите също е азбучно.

Поради ограниченията от параметрите на изданието обемът и подборът на статиите е доста прецизен, като съдържа само важна информация, знакова за София. Това е една от причините да няма самостоятелни биографични статии за личности – българи и чужденци, допринесли за превръщането на столицата в модерен град, за утвърждаването ѝ като административен, стопански, просветен и научен център на страната, средище на изкуството и културата. Използван е принципът на т.нар. скрити биографични статии за някои от лицата – те се споменават в текста за конкретно събитие или обект. За улеснение на читателя в края на енциклопедията е даден показалец на личните имена, който препраща към съответните статии. Справочната част на изданието е допълнена с таблици за манастирите на Софийската Мала Света гора, за културните ценности на територията на Столична община, статистически данни за броя на музеите, художествените галерии, библиотеките, театрите, лечебните заведения, спортните съоръжения. Английският и българският текст вървят успоредно (в две колони), но поради естеството на превода само в българския текст има азбучно подреждане на термините. Това наложи да се публикува азбучен показалец на заглавията на статиите на английски език. За да възбудят любопитството на читателите – българи и чужденци, авторите са наситили статиите с интересни исторически факти. Те са допълнени с богат илюстративен материал – около 700 илюстрации, карти, схеми.

Авторите на енциклопедията – Таня Кадийска, Елена Блажева и Мариана Савова, са дългогодишни научни редактори в НЦ „Българска енциклопедия“ при БАН. Научни консултанти на изданието са Снежана Горянова (археолог-проучвател към Националния археологически институт с музей при БАН), доц. д-р архитект Валентина Върбанова (главен експерт по недвижими паметници на културата към РИМ, София), Марияна Маринова (Завеждащ научна, експозиционна и фондова дейност към РИМ, София), Лили Големинова (отговорен редактор на редакция „Музика“ в „Радио София“, БНР) и Светла Бенева (театровед).

Чрез своите двуезични енциклопедии Научно-информационният център „Българска енциклопедия“ е намерил верния път за популяризиране на българската история и култура не само в страната ни, но и зад граница. Доказателство за това е интересът към изданията – през 2016 г. излезе второ осъвременено и допълнено издание на Световното наследство на България, а тиражът на „Енциклопедия София“ се изчерпа за няколко месеца и се наложи допечатка през 2018 г.